

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNI SAN'AT VA
MADANIYAT RUHIDA TARBIYALASH**

UPBRINGING CHILDREN IN THE SPIRIT OF ART AND CULTURE IN
PRESCHOOL EDUCATION ORGANIZATIONS

Rahimberdiyeva Yulduzxon Jahongir qizi

Toshkent davlat pedagogika universiteti

Ta'lim muassasalari boshqaruvi yo'nalishi 1-kurs magistranti

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, madaniyat, san'at, tarbiya usullari, musiqa, san'at, ijodkorlik, didaktik o'yinlar.

Key words: Preschool education, culture, art, methods of upbringing, music, art, creativity, didactic games.

Annotatsiya

Maqolada maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarning san'at va madaniyat ruhida tarbiyalashning usul va vositalari hamda ularni qo'llash usullari haqida fikr yuritiladi. Ushbu maqolada tarbiyalanuvchilarga didaktik o'yinlar orqali san'at va madaniyatga o'rgatish ko'nikmalarini berish yo'llari yoritilgan. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tasviriy faoliyat mashg'ulotlar jarayonida bolalarda amaliy san'at haqida tushunchalarini kengroq rivojlantiriladi. Pedagogning ijodkorlik mahorati amaliy tarzda qanday shakllantirilishi haqida tavsiyalar berib o'tilgan.

KIRISH

Jahon ta'lim tizimida zamonaviy fanlarning muammolaridan biri sifatida ta'limni rivojlantirish har bir bolaning ijodiy individualligini shakllantirishga qaratilmoqda. Bu boradagi psixologik va pedagogik tadqiqotlar natijasiga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tasvirlashga oid kompetensiyalarni shakllantirish, ularda ijodkorlikni rivojlantirish uchun eng samarali vositalardan biri sifatida qaratilmoqda. Shuning uchun iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlar jumladan AQSH, Yaponiya, Janubiy Koreya, Rossiya Federatsiyasi kabi mamlakatlar tajribasi maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilishini jamiyat tomonidan moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlanishi, soha rivojlanishini ta'minlashda yetakchi omil ekanligi bois qator ishlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasining milliy qonuchiligidagi maktabgacha ta'lim sohasida qabul qilingan me'yoriy hujjatlar ushbu tizimni tubdan isloh qilishga qaratilgan bo'lib, so'nggi yillarda tizimga oid maktabgacha ta'lim-tarbiya sohasiga daxldor bo'lgan farmonlar, qaror va farmoyishlarning qabul qilinishi tom ma'noda maktabgacha ta'lim tizimidagi o'zgarishlar va yangilanishlar jarayonini boshlab berdi. Zero "...maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan

yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlarini tatbiq etish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, ta'lim muassasalarining moddiy texnika bazasini yaxshilash" masalalari o'z navbatida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ko'plab yo'nalishlari belgilab berilganligi muhim ahamiyat kasb etadi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Maktabgacha ta'lim tashkilotida, ya'ni kichik yoshdagi bolalarni har tomonlama yetuk inson qilib tarbiyalashda san'at va madaniyatning o'zini beqiyosdir. Prezidentimiz ham "Kuy, qo'shiqqa, san'atga muhabbat, musiqa madaniyati xalqimizda bolalikdan boshlab, oila sharoitida shakllanadi. Uyida dutor, doira yoki boshqa cholg'u asbobi bo'lmagan, musiqaning hayotbaxsh ta'sirini o'z hayotida sezmasdan yashaydigan odamni bizning yurtimizda topish qiyin, desak, mubolag'a bo'lmaydi"- deya musiqiy madaniyatning tarbiyaviy kuchiga yuksak baho beradilar.

Ajdodlarimiz ham san'at va madaniyatning tarbiyaviy kuchiga alohida e'tibor qaratgan. MTT yoshdagi bolalarni san'at va madaniyat ruhida tarbiyalash ta'limning sifati, samaradorligi butkul o'zgartirib, tarbiyachidan esa o'z kasbini sevishiga, pedagogik mahoratiga, izlanuvchanligiga, fidoiyligiga, o'z mas'uliyatini qay darajada his etishiga bog'liq.

Bu sharaflı vazifani bajarishda unga tashkilot tarbiyachilari ham yaqindan ko'makdosh sanaladi. Har bir tarbiyachi tarbiya berishda tarbiyalanuvchilarni egallashlari lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar mezonlari talablarini yaxshi bilishi hamda mashg'ulotlar shu mezonlar asosida va darajasida bo'lishini ta'minlashi kerak. Shunday ekan kichikintoylarning har tomonlama rivojlantirishda mashg'ulotlarda san'at va madaniyat ruhida tarbiyalashning munosib o'zini borligini hisobga olgan holda dasturlarni shunga mos ravishda tayyorlashi lozim.

Asosiy maqsadlardan yana biri zamonaviy musiqa va tasviriy san'at orqali bolalardagi qobiliyat hamda imkoniyatlarni aniqlab, ularni to'g'ri shakllantirish va yuzaga chiqarishdan iboratdir. Musiqa va tasviriy san'at hamda madaniyatning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi.

San'at insonparvarlik va odamiylik hamkorligi ruhida uning hissiyotini o'stirishda yordam berib, ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Hozirgi zamon yoshlariga estetik idroklarini tarbiyalash borasida g'amxurlik qilar ekanmiz, san'at bilan muomala qilishdan hosil bo'ladigan his-hayajondan uni o'z hayoti va faoliyatida foydalana olishga o'rgatishimiz kerak.

"Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, uni ham shakllan, ham mazmunan zamon talablariga moslashtirish, ta'lim sifat samaradorligini uzluksiz takomillashtirib borishga yo'naltirildi. Bu esa maktabgacha ta'lim

tashkilotlarida san`at va madaniyat ruhida tarbiyalash masalalari tasviriy faoliyatni rivojlantirish orqali amalga oshirishda zamin bo`ladi.

Tasviriy faoliyati bo`yicha maktabgacha ta`lim muassasasi dasturi bolalarda tevarak atrofga nisbatan, san`at bolalarda estetik munosabatni tarbiyalash ijodiy qobiliyat va tasvirlashlarini rivojlantirishni ko`zda tutadi. Maktabgacha ta`lim muassasasi mashg`ulotlarida, maktabda muvaffaqiyatli o`qib ketishlari uchun zarur bo`lgan vazifalar xal etiladi. Rasm, applikatsiya, loy ishlari jarayonida bolalarda [fikir yuritishning analiz](#), sintez, takrorlash, konkretlashtirish kabilar shakllanadi.

Bolani san`at va musiqa ruhida tarbiyasi murakkab pedagogik jarayondir. Bu estetik tuyg`ularning rivojlanishiga asoslanadi.

San`at – ijtimoiy ong va inson faoliyatining o`ziga xos shakli. San`at qadimiy tarixga ega bo`lib, u jamiyat taraqqiyotining ilk bosqichlarida mehnat jarayoni bilan, kishilar ijtimoiy faoliyatining rivojlanishi bilan bog`liq holda vujudga kela boshlagan. Keyinchalik madaniyatning o`sishi natijasida san`at alohida soha sifatida asta sekin ajrala bordi.

San`at insonning moddiy va ma`naviy faoliyatidagi bilimi, tajribasi, mahorati va qobiliyatlarini namoyon etuvchi badiiy ijodiyot mahsulidir.

San`atni tushunish, uning kishilar hayotidagi o`rnini aniqlash masalasi butun madaniyat tarixi davomida jiddiy bahslarga sabab bo`lgan.

Madaniyat inson faoliyati va shu faoliyatning ahamiyatini belgilovchi ramziy qurilmalar va asarlar majmuidir. Madaniyat [musiqa](#), [adabiyot](#), [badiiy tasvir](#), [me`morchilik](#), [teatr](#), [kinematografiya](#), turmush tarzi kabi faoliyatlarda namoyon bo`lishi mumkin. U san`at bilan chambarchas bog`liqdir.

Madaniyat va san`atning o`ziga xos murakkabliklarini tushunib, uning nozik qirralarini maktabgacha yoshdagi bolalarga ulashish mahoratiga ega bo`la oladigan tarbiyachilarni yetishtirib chiqarish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

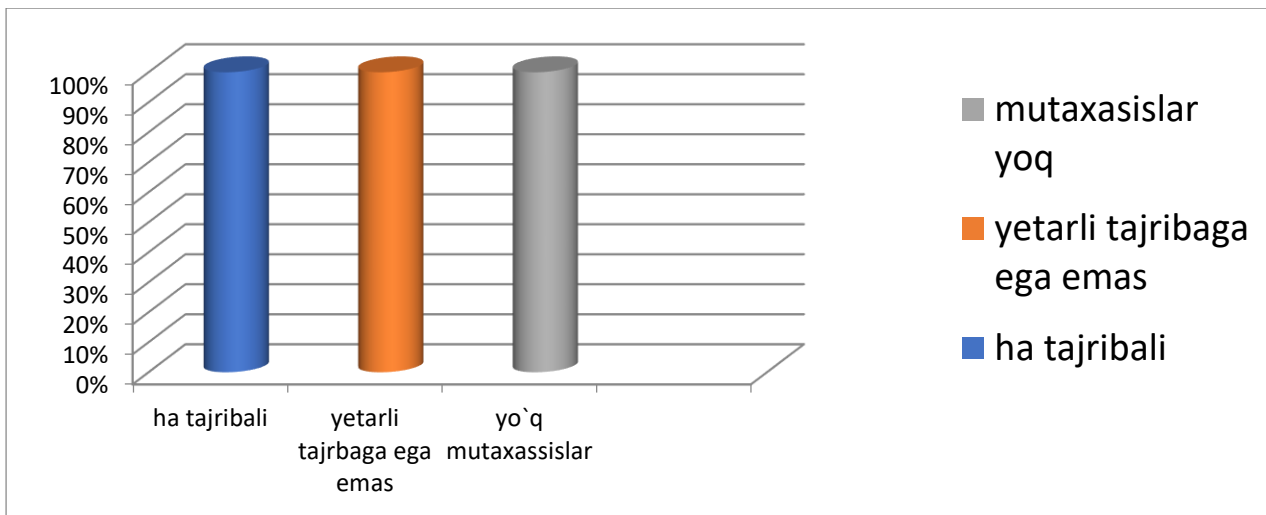
Madaniyat va san`at vositasida bolalarning estetik qobiliyatlarini shakllantirishda tarbiyachining o`rni beqiyos. U chuqur bilim va yuqori malakaga ega bo`lishi, buning uchun muntazam ravishda o`z ustida ishlashi, o`zining ilmiy nazariy saviyasini tinimsiz ko`tarishi, ilg`or tajribalarga tayanishi kerak.

San`at, madaniyat va xalq og`zaki ijodi o`z xalqining an`analariga mehr-muhabbatni shakllantiribgina qolmay, balki shaxsning vatanparvarlik ruhida kamol topishiga ham xizmat qiladi.

Ushbu muammoga yanada aniqlik kiritish maqsadida ota va onalar bilan **anketa-so`rovnomalari** o`tkazildi.

RESULT

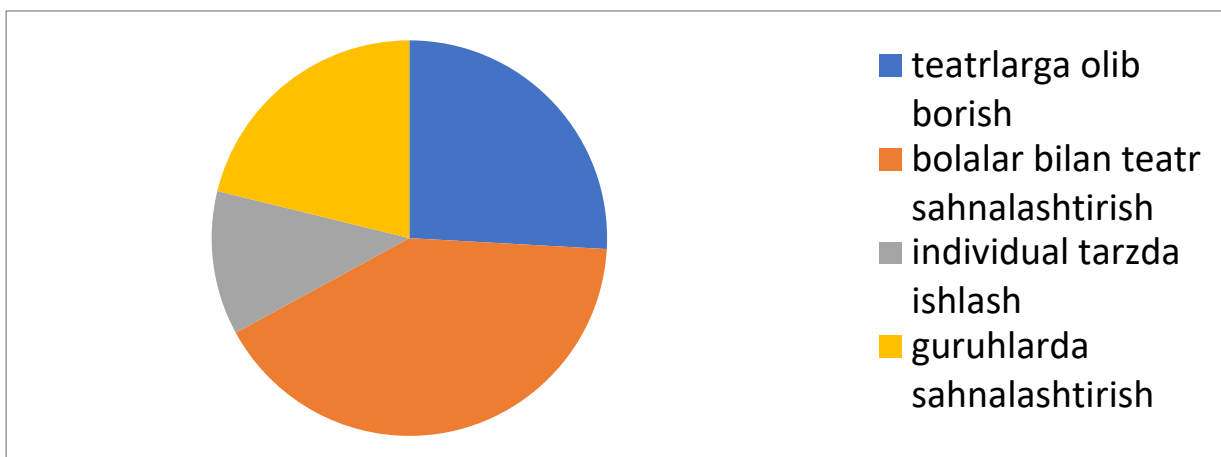
Musiqa mashg`ulotlarini o`tkazish uchun sizlarda tajribali mutaxassislar mavjudmi?

Ushbu savol yuzasidan quyidagi natijaga aniqlandi.

- ha tajribali(60%)
- yetarli tajribaga ega emas(36%)
- mutaxassislar yo`q(4%)

Bolalarni san`at va madaniyat ruhida tarbiyalashga oid takliflaringiz?

Berilgan savol yuzasidan natijalar:

- Teatrlarga olib boorish (26%)
- Bolalar bilan teatr sahnalashtirish(41 %)
- Individual tarzda ishlash (12%)
- Guruhlarda sahnalashtirish (21 %)

T JADVALI

Ushbu jadvalda maktabgacha ta`limda bolalarni san`at va madaniyat ruhida tarbiyalashning milliy va zamonaviy ruhdagi afzallik va kamchiliklari tahlil qilindi

MILLIY MUSIQA	ZAMONAVIY MUSIQA
1.Milliylikimiz saqlanib qoladi. 2.Ota-onaga e`tibor tuyg`usi shakllanadi 3.Mintalititet yo`qolmaydi. 4.Milliy brendimiz saqlanadi. 5.Milliy musiqalarimiz vatanimizni boshqa davlatlardan ajratib turadigan jihatidir. 6. Tarbiya jarayonida muhimdir. 7.Manaviyatni shakllantiradi. 8.Milliy raqslarimizni o`rganadi. 9.Milliy musiqa videolavhalaridan milliy kiyimlarimiz, matolarimiz haqidagi tasavvurlari shakllanadi.	1.Zamon bilan hamnafas bo`ladi. 2.O`z shaxsiy qarashiga ega bo`ladi. 3.Erkin bo`ladi. 4.Dunyoqarashi kengayadi. 5.Xorijdagi tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi osonlashadi. 6.zamonaviy raqslarni o`rganadi. 7.Innavatsion fikrlash doirasi shakllanadi. 8.Kayfiyati yaxshilanadi. 9.Chet tillarini o`rganishi osonlashadi.

1. Milliy va zamonaviy ruhdagi tarbiyalanadi.
2. Milliylikimizni saqlab qolgan holda zamon bilan hamnafas bo`lib ulg`ayadi.
3. Kattalar va tengdoshlari bilan muloqotga kirishish, o`zaro hurmat tuyg`usi shakllanadi.

NATIJA

Maktabgacha ta`lim tashkilotlarida san`at va madaniyat ruhida tarbiyalashning asosiy vazifalari:

1. San`at va madaniyatga qiziqishni o`stirish.
2. Bolalarning estetik tajribasini boyitish (musiqiy va badiiy asarlar asosida).
3. Bolalarni oddiy estetik va madaniy tushunchalar bilan tanishtirish, musiqa tinglash, kuylash, musiqiy ritmikasi borasida malakalarni rivojlantirish.
4. Bolalarda emotsional hisni shakllantirish.
5. Estetik didni o`stirish (musiqiy va badiiy taassurotlar asosida).
6. Bolalarda ijodkorlikni o`stirish (barcha faoliyatlar asosida).

MUNOZARA

San`at va madaniyatning tarkibiy qismi sifatida go`zallikning mohiyati, estetik va axloqiy hissiyotlarning birligi, san`atning xalqchilligi to`g`risidagi ta`limotga suyanib, bolalarning obyektiv dunyo haqidagi bilimni kengaytiradi va chuqurlashtiradi, ijodiy qobiliyatini va iste`dodini o`stiradi hamda ularda yuksak

ma'naviy fazilatlarining tarkib topishiga yordam beradi. Bolalarda estetik his-tuyg'u va fikrlarni rivojlantirish, go'zallikni ko'ra bilish va ulardan zavqlana olishdan iborat, deb tushuniladi.

Aslida estetik tarbiyaning maqsad va vazifalari bu bilan chegaralanib qolmaydi, Bolalarni go'zallik va xunuklikni, [yüksaklik va tubanlikni](#), shodlik, kulfatni anglash va ko'ra bilishga o'rgatadi. Estetik tarbiya umuminsoniy va milliy qadriyatlar qaror topishiga xizmat qiladi. Ayonki, tarbiya inson ongiga, his-tuyg'ulariga, tasavvuriga, e'tiqodiga, dunyoqarashiga, xatti-harakatlariga, xulq-atvoriga ta'sir o'tkazadi.

San'at va madaniyatning inson ruhiyatiga ta'sir qilishining tugallanmas imkoniyatlari haqida qadimdan musiqashunoslar, mutafakkirlar va olimlar diqqatini o'ziga tortgan. Faylasuflar, psixologlar, pedagoglar va jamoat arboblari san'atlar ichida musiqa san'atining insonni shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir qiladigan xususiyatlari haqida aniqlashga uringanlar.

San'at va madaniyat estetik tarbiyaning muhim omili sifatida shaxs shakllanishiga kuchli ta'sir etadi. Oilada, bog'chada, maktabda musiqa mashg'ulotlarini maqsadga muvofiq tarzda uyushtirish, yosh avlodning ichki dunyosini boyitish va san'atni to'g'ri tushunishdagi samarali yo'ldir.

Inson his-tuyg'ularini, orzu-umidlarini, xohish-istaklarini o'ziga xos badiiy tilda ifoda etadi va kishining his-tuyg'ulariga faol ta'sir etadi.

Kelajak jamiyat a'zosining insoniy va ijobiy fazilatlarini aynan bolalikdan boshlab shakllana boradi. Aynan shu davrda san'at va madaniyat ijobiy sifatlarni shakllantiruvchi vosita hisoblangan.

Hozirgi kun talabi maktabgacha ta'lim muassasalari oldiga san'at va madaniyat ruhida tarbiya berish borasida aniq vazifalarni qo'yadi:

- bolalarni tabiat go'zalliklarini, badiiy asarlarni idrok etish;
- estetik did va hissiyotni shakllantirish;
- hayotda go'zallik tushunchasini to'liqligicha anglashni o'rgatish;
- bolalarga badiiy ijodkorlikni shakllantirish;
- bolalarda go'zallikni o'z hayotlariga, o'z faoliyatlariga olib kirishni o'rgatish

va hokazo.

“San'at va ijodkorlik nafaqat buyuk asarlar yaratilgan joyda, balki bola tasavvur qiladigan, o'zgartirgan, yangi narsalarni yaratgan joyda ham mavjud bo'ladi”

L.S. Vygodskiy

Tezlik- g'oyalarning maksimal sonini ifodalash qobiliyati (bu holda ularning sifati emas, balki miqdori muhim).

Moslashuvchanlik – turli xil fikrlarni ifodalash qobiliyati.

Originallik- yangi nostandart g'oyalarni yaratish qobiliyati (bu javoblarda, umumiy qabul qilinganlar bilan mos kelmaydigan qarorlarda namoyon bo'lishi mumkin).

To *liqlik*- "mahsulotingizni" yaxshilash yoki unga tayyor ko'rinish berish qobiliyati¹.

Finlandiya maktabgacha ta'lim muassasalari 9 oylikdan – 6- yoshgacha bolalarni qabul qiladigan bolalar bog'chalari. Maktabgacha talim muassasalarining asosiy vazifalari bolalarga g'amxo'rlik qilish va ota-onalarga ta'lim berishda yordam berishdan iboratdir. Maktab intizomi asoslarini o'rgatish va jamoada bir-biri bilan o'zaro munosabatda bo'lishdir.

Maktabgacha ta'lim uchun yagona ta'lim standartlari mavjud emas. Kundalik yurishlar va turli madaniy muassasalarga tashriflar darslarning majburiy qismidir. Guruhning kattaligi odatda turli yoshdagi 12-20tagacha bolalarni tashkil qiladi. Bitta o'qituvchi eng ko'pi bilan 4 ta bola bilan shug'ullanishi mumkin, bu qoida qonun bilan mustahkamlangan.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ish vaqti 6.30 dan 17.00 gacha. Biroq ota-onalar bolasini 4-5 soatga qoldirish imkoniga ega. Ba'zi bolalar bog'chalari tunda ishlaydi, ular ota-onalar ish safari yoki tunda ishlayotgan holatlar uchun mo'ljallangan. Ular, shuningdek, xususiy va munitsipal bo'linadi. Oilaviy bog'chalar juda mashxur. Immigratsion bolalar uchun muassasalar mavjud. Ularda find va shved tillari bilan birgalikda ularning ona tillari o'rganiladi. Bolalar bog'chalariga tashrif buyurish majburiy emas. Finlandiya maktabgacha tarbiyachilarning 3\1 qismi ushbu jarayonda qatnashmaydi. Katta aholi punktlari bolalar bog'chalarida joylar ko'pincha yetarli emas, shuning uchun mustaqil ravishda Bolani tarbiyalagani uchun ota-onalarga 500 yevro miqdorida nafaqa to'lanadi.

6-7 yoshida boshlang'ich maktabga kirishdan bir yil oldin, bolalar maktabgacha ta'lim oladi, bu hamma uchun majburiydir. Mahalliy maktablarda ham bolalar bog'chalarida ham ixtisoslashtirilgan tayyorgarlik sinflar imunitsipalitelarning qaroriga binoan ishlaydi. Bolalarga o'qish, yozish, matematika, fan, axloq fanlari oqitiladi.²

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni san'at va madaniyat ruhida tarbiyalash borasida olib borilgan tadqiqot ishining asosiy xulosa va natijalari quyidagilardan iborat:

1. Ilmiy, psixologik-pedagogik adabiyotlar tahlili maktabgacha ta'lim tarbiyasidagi tasviriy faoliyatning ilmiy-nazariy asoslariga asrlar davomida ahamiyat berilganligini ko'rsatadi. Zero, bu ijtimoiy-ta'limiy zaruriyat barcha davrlarda barkamol shaxs tarbiyalashning muhim masalalardan biri bo'lib kelgan.

2. Maktabgacha yoshdagi bolalarni san'at va madaniyat ruhida tarbiyalash muammosi bilan ko'plab olimlar shug'ullanishgan. Mazkur olimlarning ilmiy-tadqiqotlar bolalarni san'at va madaniyat ruhida o'rgatishda u yoki bu umumiy

¹<https://goaravetisyan.ru/uz/sostavlyayushchie-tvorcheskih-sposobnostei-komponenty-tvorcheskih/>

²<https://zohenko.ru/uz/finskaya-sistema-obrazovaniya-neveroyatnaya-obrazovatel'naya-reforma-v-finlyandii.html>

muammolarning yechimiga qaratilgan. Biroq, ushbu faoliyatning metodikasini takomillashtirish masalasi zamonaviy olimlar tomonidan tadqiq etilmagan.

3. O'zbekiston Respublikasining milliy qonuchiligidagi maktabgacha ta'lim sohasida qabul qilingan me'yoriy hujjatlar ushbu tizimni tubdan isloh qilishga qaratilgan bo'lib, maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitish va tarbiyalash kelajakda yaxshi ko'rsatkichlarga erishishda ijobiy samara berishini tasdiqlaydi. Bu esa, o'z navbatida maktabgacha ta'lim tizimidagi san`at va madaniyatni rivojlantirishning ilmiy-nazariy va xuquqiy asoslarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatdi.

Shu maqsadda qo'yidagi tavsiyalar ishlab chiqildi.

1. San`at va madaniyatning barcha turlarini tizimli ravishda rejalashtirish. Jumladan:

- qobiliyatlarni rivojlantirish dastur imkoniyatlarini kengaytirish;
- belgilangan vazifalarning har biri bir vaqtning o'zida mustaqil mexanizm va yagona ijodiy jarayonning tarkibiy qismi ekanligini unutmazlik;
- ta'lim jarayonini ushbu mavzuviy rejalashtirishda tarbiyachilarni metodik ta'minot bilan qurollantirish.

2. Maktabgacha yoshdagi bolalarni metodik ta'minot bilan qurollantirish.

3. Bolalar o'zlarining badiiy, ijodiy mahoratlarini, qobiliyatlarini bemalol, erkin namoyish qilishlari uchun tarbiyachi kerakli shart-sharoitni yaratish.

4. "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan talablar» va "Ilk qadam» davlat o'quv dasturining asosida mavzuli haftalik rejalashtirish maktabgacha yoshdagi katta yoshdagi bolalarning ijodiy faoliyatni rivojlantirishdagi mazmuni ustida ijodiy yondashish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://minikar.ru/uz/horoscopes/razvitie-izobrazitelnyh-sposobnostei-i-tvorcheskih-zamyslov-detei-v-processe/>
2. Мактабгача таълим ташкилотларида таълим жараёнини мавзули режалаштириш (катта гуруҳ). Методик қўлланма. Тошкент. 2018 йил.
3. <https://minikar.ru/uz/goroskopy/razvitie-izobrazitelnyh-sposobnostei-i-tvorcheskih-zamyslov-detei-v-processe/>
4. <https://goaravetisyan.ru/uz/sostavlyayushchie-tvorcheskih-sposobnostei-komponenty-tvorcheskih/>
5. <https://goaravetisyan.ru/uz/sostavlyayushchie-tvorcheskih-sposobnostei-komponenty-tvorcheskih/>
6. <https://zohenko.ru/uz/finskaya-sistema-obrazovaniya-neveroyatnaya-obrazovatel'naya-reforma-v-finlyandii.html>